

Varga Júlia:
Humántőke-fejlesztés, továbbtanulás felnőttkorban,
„skill”-ek és kompetenciák

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:
Varga Júlia (2006) „Humántőke-fejlesztés, továbbtanulás
felnőttkorban, „skill”-ek és kompetenciák”: in: *Társadalmi
riport 2006*, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich
György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 287–300.

Humántőke-fejlesztés, továbbtanulás felnőttkorban, „skill”-ek és kompetenciák

Varga Júlia

1. Bevezetés

A tudás felnőttkori, a formális iskolarendszer befejezése utáni fejlesztése (az élethosszig tartó tanulás) egyre inkább az érdeklődés előterébe került, mivel a munkaerőpiac által igényelt készségek és kompetenciák megléte alapvetően meghatározza az egyének munkaerő-piaci esélyeit. A készségek és kompetenciák meglétét közvetlenül mérő felvételek azt mutatják, hogy a magyar népesség elmarad például az olvasás-szövegértési, nyelv- és számítógép-használati ismereteket tekintve nemzetközi összehasonlításban. (OECD 2000) Magyarországon az alacsony iskolai végzettségűek foglalkoztatási esélyei különösen rosszak. Az alacsony iskolázottságúak munkaerőpiacról való kiszorulásának okait vizsgáló tanulmányok eredményei szerint ebben jelentős szerepet játszik az is, hogy jelentős hányaduk készségei, tudása nem éri el azt a küszöbértéket, amit egy modern gazdaság a foglalkoztatható munkaerőtől megkövetel. (Lásd erről pl. Kertesi–Varga 2005; Köllő 2005.) A rendelkezésre álló nemzetközi összehasonlító adatok azt mutatják, hogy a felnőtt magyar népesség képzési részvétele rendkívül alacsony a többi országhoz képest. A 2003-ban egy a KSH Munkaerő-felméréshez (MEF) kapcsolódó kiegészítő adatfelvétel, mely a kérdezést megelőző egy év képzési részvételére vonatkozóan gyűjtött adatokat (az iskolarendszerű, a nem iskolarendszerű és az informális tanulásról) azt találta, hogy az EU 25 tagországa (EU-25) közül Magyarországon volt a legalacsonyabb a felnőttkori tanulásban résztvevők aránya (12%) (EUROSTAT 2005). Az EU-25 átlagos részvételi aránya 42% volt. A 15–74 éves magyar népesség képzési részvételi arányai valamivel nagyobbak voltak ugyanennek az adatfelvételnek az adatai szerint (KSH 2004), 20% körüli, ami jórészt annak köszönhető, hogy a 15 éves népesség részvételi aránya az iskolarendszerű képzésben 90% feletti. Az elmúlt egy évre vagy 4 hétre¹ vonatkozó képzési részvételi adatok is hasznos információkkal szolgálnak, de mivel egy-egy képzésben megszerzett tudás

¹ A KSH Munkaerő-felmérés (MEF) rendszeres adatgyűjtése a kérdezést megelőző 4 hét képzési részvételéről kérdez.

hosszabb távon is hathat a résztvevők készségeinek, kompetenciáinak fejlesztésére, foglalkoztatási esélyeinek javulására, a képzésben való részvétel munkaerő-piaci hatásainak megítéléséhez hasznos lehet a nagyobb időtartam képzés-történetét megfigyelő adatgyűjtés.

A TÁRKI 2005-ös Háztartás Monitor felvétele (a továbbiakban Monitor) a meglévő adatfelvételekhez képest hosszabb időszakra gyűjtött adatokat a kérdezettek munkaerőpiacra lépését követő képzés-történetéről. Egyrészt arról, hogy a kérdezettek első munkaerőpiacra lépésüket követően szereztek-e későbbi életpályájuk során magasabb iskolai végzettséget, akár úgy, hogy félbeszakították kereső tevékenységüket, akár úgy, hogy kereső tevékenységük mellett végeztek iskoláikat. Emellett részletes adatokat gyűjtött a kérdezettek elmúlt 15 évre vonatkozó képzés-történetéről, az iskolarendszerű és nem iskolarendszerű képzésekben való részvételről, azok sikerességéről, időtartamáról és a képzések fajtáiról. A képzési részvétel mellett néhány, a munkaerőpiacon is hasznosuló készség és kompetencia meglétéről is megkérdezték a válaszadókat, így idegennyelv-tudásukról, számítógép-használati ismereteikről, szokásaikról, arról, hogy van-e jogosítványuk, valamint olvasási szokásaikról, aminek segítségével a válaszadók olvasás-szövegértési készségeinek közelítésére alkalmas változót lehetett képezni. A következő tanulmány erre az adatfelvételre támaszkodva vizsgálja a humántőke-fejlesztés felnőttkori alakulását Magyarországon², valamint a képzési részvétel és egyes „skill”-ek és kompetenciák meglétének hatását a munkaerő-piaci sikerességre.

2. Képzés-történet, képzési részvétel

Az első munkaerőpiacra lépést követően magasabb végzettséget szereztek aránya egyrészt arról ad információt, hogy az iskolarendszer elhagyása után milyen arányban szerez „korrekciós” utakon magasabb végzettséget a népesség, illetve hogy mennyire jellemző a különböző végzettségi, életkori csoportokban, hogy megszakított iskolai pályafutást követően visszatér valaki a formális képzési rendszerbe. A kérdezettek 19%-ra szerzett első munkaerőpiacra lépését követően magasabb iskolai végzettséget (1. táblázat). A 8 osztályt végzettek 5%-a, a szakmunkás végzettségűeknek pedig 12%-a szerezte meg első munkába állása után végzettségét. A kérdezettek egyharmada szerzett érettségit első munkaerőpiacra lépését követően, és ugyancsak egyharmaduk dolgozott már mielőtt egyetemi végzettséget szerzett. A legnagyobb arányban az érettségit követő (nem akkreditált felsőfokú vagy nem felsőfokú)

² Részletesen lásd: Szivós-Tóth (szerk. 2005).

szakképzettségűek (57%), illetve a főiskolai végzettségűek (43%) dolgoztak mielőtt megszerezték végzettségüket.

Ha korcsoportonként vizsgáljuk a korrekciós utakon végzettséget szerzettek arányát, azt látjuk, hogy a 35 évesnél idősebbek között elég állandó, 20% körüli az első munkaerőpiacra lépést követően magasabb végzettséget szerzettek aránya. A 16–20 és a 21–25 évesek körében a várakozásoknak megfelelően ennél alacsonyabb, 5,4%, illetve 4%. Ez utóbbi két korcsoportban ugyanis még csak nagyon rövid idő telt el az iskolarendszertől való kilépés óta.

1. táblázat. *A munkaerőpiacra lépést követően magasabb iskolai végzettséget szerzett a végső iskolai végzettség szerint és korcsoportonként (%)*

	Magasabb végzettséget szerzett	N
Legmagasabb iskolai végzettség		
Kevesebb, mint 8 osztály	0,0	294
8 osztály	4,9	817
Szakk munkásképző	12,7	950
Szakközépiskolai érettségi	19,2	421
Gimnáziumi érettségi	27,3	319
Érettségit követő felsőfokú szakképzés	56,9	274
Főiskola	43,0	335
Egyetem	28,2	195
Korcsoportok		
16–20 éves	5,6	54
21–25	8,4	179
26–35	16,0	524
36–45	19,8	499
46–55	19,3	746
56–65	21,6	668
66–75	21,0	568
75 évesnél idősebb	20,8	366
<i>Összesen</i>	<i>19,0</i>	<i>3604</i>

2. táblázat. Képzési részvételi arányok az utolsó 15 évben a kérdezett legmagasabb iskolai végzettsége és korcsoportja szerint – általános iskolai tanulmányok nélkül (%)

	Még nem fejezte iskolarendszerű tanulmányait	Részt vett iskolarendsze- rű képzésben	Részt vett nem iskolarendszerű képzésben	N
Legmagasabb iskolai végzettség				
Kevesebb, mint 8 osztály	1,0	0,3	0	296
8 általános	11,1	1,8	4,7	920
Szaktanulmányok	0,63	4,4	16,5	956
Szakközépiskolai érettségi	6,2	15,1	22,9	449
Gimnáziumi érettségi	13,8	17,2	21,8	370
Technikum	2,8	16,0	18,4	282
Főiskola	0,9	31,7	21,0	338
Egyetem	0,5	28,6	18,8	196
Korcsoport				
16–20 éves	73,5	8,3	5,9	204
21–25 éves	20,8	22,5	18,6	226
26–35 éves	0,8	29,2	30,1	528
36–45 éves	0,0	19,6	23,0	499
46–55 éves	0,0	8,7	19,3	746
56–65 éves	0,0	2,0	8,7	669
66–75 éves	0,0	0,0	1,8	568
75 évnél idősebb	0,0	0,3	0,6	366
<i>Együtt</i>	<i>5,3</i>	<i>10,2</i>	<i>14,2</i>	<i>3807</i>

Megjegyzés: * A táblázat halmozottan mutatja a képzési részvételt, tehát aki mindkét képzési típusban részt vett mindkét típusban szerepel.

Az elmúlt 15 évben – az általános iskolai képzésben való részvételt figyelmen kívül hagyva – a népesség 22%-a kezdett valamilyen tanulmányba. 72%-uk pedig semmiféle képzési programban nem vett részt (2. táblázat). A nagyon alacsony végzettségűek képzési részvétele elenyésző volt: a kevesebb, mint 8 osztályt végzetek 99%-a, a 8 általános iskolát végzetek 82%-a nem kezdett tanulmányokba, és a szaktanulmányokba (szakiskolai) végzettségűeknek is csak 20%-a kapcsolódott be valamilyen képzésbe. A részvételi arányok jóval nagyobbak voltak a magasabb iskolai végzettségűek körében, a főiskola

és egyetemi végzettségűeknek több mint 40%-a képezte magát tovább az elmúlt 15 évben. A magasabb végzettségűek nagyobb részvételi aránya részben a magasabb végzettség tényéből következik, ugyanis az ezekben az iskolázottsági csoportokba tartozók egy része az elmúlt másfél évtizedben szerezte meg a végzettségét. A nem iskolarendszerű képzési részvétel esetében ilyen hatások nem mutatkoznak. A legfeljebb 8 osztályt végzettek iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli tanulmányokkal is nagyon kis arányban próbálják tudásukat, készségeiket bővíteni. A 8 osztályt végzettek mindössze 5%-a vett részt iskolarendszeren kívüli tanulmányokban. A szakmunkásképzőt végzettek 16%-a számolt be arról, hogy legalább egyszer iskolarendszeren kívüli tanulmányokba kezdett. Az érettségizettek és felsőfokú végzettségűek között nem mutatkozik különbség a részvétel arányaiban. Az érettségizett vagy magasabb végzettségűek nagyjából 20%-a kezdett legalább egyszer iskolarendszeren kívüli tanulmányokba. A korcsoportonkénti összehasonlítás azt mutatja, hogy 30 éves kor után már nem kezd iskolai tanulmányokba csak egy elenyésző kisebbség. A nem iskolarendszerű tanulmányi részvételi arányokból pedig azt látjuk, hogy a legjobb munkavállalási korban lévő népesség (25–54 évesek) 20–30%-a kezdett nem iskolarendszerű tanulmányokba az elmúlt másfél évtizedben.

A képzési gyakoriságok vizsgálata azt mutatja, hogy a népesség kevesebb mint 10%-a kezdett el az elmúlt 15 évben egynél több alkalommal tanulni. 5% kétszer kapcsolódott képzésbe, alig több mint 2%-uk háromszor, és csaknem 1,5%-uk négyszer vagy többször. A legalább kétszer képzésben résztvevők főként a magasabb iskolázottságúak közül kerülnek ki. A legfeljebb 8 osztályt végzettek kevesebb mint 2%-a kapcsolódott egynél többször képzési programba az elmúlt 15 év során, a szakmunkás-végzettségűeknek pedig 6%-a. A felsőfokú végzettségűek között 20–25% vett részt legalább kétszer képzésben.

A megkezdett tanulmányokat csak kevesen, a tanulmányokat megkezdők kevesebb mint 4%-a hagyta félbe. Jóval nagyobb arányban hagyták viszont félbe tanulmányaikat a 8 osztályt végzettek, képzéseik 13%-a végződött sikertelenül. A felsőfokú végzettségűek körében a többi csoportnál kisebb arányban fordult ez elő, képzéseiknek mindössze 1,4%-át hagyták félbe. A TÁRKI adatfelvétele tehát megerősítette, hogy a népesség egésze, de elsősorban az alacsony iskolázottságúak körében nagyon alacsony a képzési részvétel. A 8 osztályt végzettek nagyon kis hányada kapcsolódott az elmúlt 15 év alatt képzésbe, a tanulmányokat folytatók többsége is legfeljebb egy képzési programba kezdett, és közülük hagyták legnagyobb arányban félbe tanulmányaikat. Az iskolarendszerű képzésbe kapcsolódók közül a résztvevők egyharmada felsőfokú végzettséget szerzett, egynegyedük érettségizett és 5,

illetve 6% volt a diplomás szakképzésben tanulók, vagy 2. diplomát megszerzők aránya. Középfokú szakképző iskolát 12% végzett. A nem iskolarendszerű képzések közül a legnagyobb arányt (az egyéb be nem sorolható képzésben, pl. táltos-iskolában tanultakon kívül) a jogosítvány megszerzésére irányuló tanulmányok képviselték (15%), valamint az érettségit nem igénylő szakmai képzés. A 8 osztályt végzettek által elkezdett nem iskola-rendszerű tanulmányok 44% irányult a jogosítvány megszerzésére.

3. Készségek („skill”-ek), kompetenciák

A teljes 16 évesnél idősebb népességből kevesebb mint 5% beszél – saját megítélése alapján – tárgyalási szinten legalább egy idegen nyelvet és a népesség egynegyede beszél legalább alapfokon legalább egy nyelvet, vagyis a magyar lakosság háromnegyede semmilyen nyelven nem beszél, még alapfokon sem (3. táblázat).

A szakmunkás és alacsonyabb végzettségűek esetében nem fordul elő tárgyalási szintű nyelvismeret. Nyelvtudásban a szakmunkás végzettségűek teljesítménye a 8 osztályos és annál alacsonyabb végzettségűek teljesítményéhez áll közel, (rosszabb, mint a 8 osztályt végzetteké, hiszen a 8 osztályt végzettek 5–10%-a érti valamilyen szinten a környező országok nyelvét vagy beszél valamilyen kisebbségi nyelven). A nyelvtanulást tekintve az elmúlt 15 évben komoly előrehaladás történt. A fiatalabbak felé haladva a korcsoportok között egyre kisebb azok aránya, akik semmilyen szinten nem beszélnek egy idegen nyelvet sem, a 16–20 évesek között ez az arány 30%.

A számítógép-használati szokások iskolai végzettség és korcsoportok szerinti különbségek nagyon hasonlóan alakulnak a nyelvismereti különbségekhez (3. táblázat). A szakmunkás-végzettségűek számítógép-használati szokásaikat tekintve is a 8 osztályt végzettekhez állnak közel. Mindkét csoportra igaz, hogy több mint 80%-uk nem használ számítógépet és kevesebb mint 10%-uk használ otthonában számítógépet és ugyanekkora arányuk szokott internetezni. Az érettségizetteknek viszont a fele használ számítógépet, és az egyharmaduk otthon is szokott számítógépezni. Akárcsak a nyelvismeret, a számítógépes ismeretek tekintetében is a felsőfokú végzettségűek bizonyulnak a legjobbnak, bár körükben is igen magas a nem használók aránya, több mint harmaduk nem használ számítógépet. A korcsoportonkénti vizsgálat itt is azt mutatja, hogy e tekintetben jelentős különbségek vannak a fiatalok és idősebbek között. A 16–20 éveseknek csaknem 80%-a használ számítógépet és közöttük a legnagyobb az internetezők aránya is (67%). A 65 év feletti korosztálynak viszont mindössze 5%-a szokott számítógépet használni.

3. táblázat. Idegennyelv-ismeret és számítógép-használat iskolai végzettség és korcsoportok szerint (%)

	Beszél legalább egy idegen nyelven alap- fokon	társalgási szinten	tárgyalási szinten	Használ számító- gépet	Esetszám, N
Iskolai végzettség					
Kevesebb mint 8 osztály	0,7	5,4	1,0	0,7	296
8 osztály	6,6	4,8	0,7	14,0	920
Szaktanárképző	4,8	3,8	0,9	17,0	956
Szakközépiskolai érettségi	21,2	12,7	2,9	49,7	449
Gimnáziumi érettségi	10,8	19,7	6,5	57,6	370
Érettségi utáni szakképzés	26,5	11,8	4,0	46,9	282
Főiskola	6,5	33,4	15,7	65,1	338
Egyetem	1,1	61,8	21,0	65,1	196
Korcsoport					
16–20 éves	36,3	27,9	4,9	77,4	204
21–25	19,5	30,1	9,3	66,8	226
26–35	12,0	17,2	5,5	52,1	528
36–45	6,4	14,4	5,4	47,2	499
46–55	3,6	10,2	4,2	30,0	746
56–65	3,0	7,3	3,0	16,1	669
66–75	2,5	8,1	2,3	4,0	568
75-nél idősebb	3,2	10,7	3,6	1,6	366
<i>Együtt</i>	<i>7,5</i>	<i>13,1</i>	<i>4,3</i>	<i>31,7</i>	<i>3807</i>

4. A képzési részvétel és a „skill”-ek, kompetenciák hatása a foglalkoztatásra és a keresetekre

A felnőttkori tanulás a különböző készségek, képességek megléte mérhető munkaerő-piaci előnyökkel járhat, növelheti az egyének foglalkoztatottságának valószínűségét és kereseteinek nagyságát. Azok a modellek, amelyek rendszerint az iskolai végzettségnek a keresetekre vagy a foglalkoztatás valószínűségére gyakorolt hatását mérik az egyének emberi tőkéjét egyetlen változóval próbálják meg közelíteni, mivel rendszerint nem állnak rendelkezésre közvetlen mérési eredmények, arra vonatkozóan, hogy az milyen komponen-

sekből tevődik össze. A végzettség hozadéka valójában az egyének munkaerőpiac által elismert készségeinek, képességeinek, tudásának hozadékát méri anélkül, hogy megpróbálnánk ezt az elismert (és a termelékenységet növelő, de legalábbis hozadékot eredményező) tudást, készségeket elemeire bontani. A következőkben a rendelkezésre álló adatok alapján az egyének képzés-történetének és a meglévő készségeinek, kompetenciáinak elkülöníthető hatását vizsgáljuk, vagyis azt, hogy azonos iskolai végzettség és az egyéb azonos megfigyelhető jellemzők esetén mekkora a munkaerő-piaci hozama a különböző készségeknek, képességeknek, valamint annak, hogy részt vett-e valaki valamilyen képzési programban.

A mintában a 66 évesnél fiatalabbak között (a nappali tagozaton tanulók kivételével) nagyon nagy különbségek mutatkoztak a nyers foglalkoztatottsági rátákban iskolai végzettségi kategóriánként. A 8 osztályt végzetek foglalkoztatási rátája 30%, a szakmukás végzettségüké 56%, az érettségizetteké 58%, a felsőfokú végzettségüké pedig 75% volt.

A képzés-történet és a „skill”-ek, kompetenciák munkaerő-piaci hozamának vizsgálatakor két munkaerő-piaci sikerességi mutatót vizsgáltunk, a foglalkoztatottságot és a kereseteket, azaz (1) azt, hogy hogyan hat a 66 évesnél fiatalabbak foglalkoztatottságának valószínűségére képzés-történetük, az hogy részt vett-e valaki képzésben és milyen képzésben vett részt; valamint, (2) hogy hatással van-e a foglalkoztatottság valószínűségére az, hogy rendelkezik-e az egyén azokkal a „skill”-ekkel és kompetenciákkal, melyek egy modern gazdaságban szükségesek lehetnek. A modellben a függő változó a kért foglalkoztatotti státusa volt. (foglalkoztatott/nem foglalkoztatott). A nappali tagozaton tanulókat kihagytuk a mintából.

A foglalkoztatás valószínűségét leíró modellben és a kereseteket magyarázó modellben egyrészt a munkaerő-piaci sikerességet leíró hagyományos változók szerepeltek: a kért neve, életkora (és annak négyzete), valamint legmagasabb iskolai végzettsége. A képzés-történetet három kétértékű változó írta le: szerzett-e magasabb végzettséget első munkaerőpiacra lépését követően az egyén; részt vett-e iskolarendszerű képzésben az elmúlt 15 évben; részt vett-e nem iskolarendszerű képzésben az elmúlt 15 évben. Az első változó azt méri, hogy mutatkozik-e különbség a foglalkoztatottság valószínűségében és a keresetekben két – egyéb jellemzőiket tekintve egyforma – egyén között, ha az egyik megszakítással szerzett magasabb képességet, a másik pedig nem. A második változó pedig az életkor hatását pontosíthatja, azt a hatást tudjuk mérni vele, hogy van-e különbség két azonos életkorú és egyéb megfigyelhető jellemzőit tekintve hasonló egyén között, ha az egyikük az elmúlt 15 évben szerezte meg a végzettségét a másik pedig korábban, vagyis azt, hogy van-e különbség a munkaerőpiac ítélete szerint az iskolai

tudás értékében attól függően, hogy a rendszerváltozás után szerezte-e meg a végzettséget valaki, vagy korábban.

A „skill”-eket és kompetenciákat a következő változók mérték: használ-e otthon rendszeresen számítógépet (ez valószínűsíti a jobb felhasználói készségeket); beszél-e legalább egy nyelvet tárgyalási szinten; van-e jogosítványa. Mivel az eddigi empirikus vizsgálatok alapján feltételezhető, hogy az olvasási-szövegértési készségek szintje meghatározó a foglalkoztatás valószínűségében egy „proxy” változót is szerepeltettünk a modellben, mely az olvasási-szövegértési készségek szintjét jelzi. Az olvasási készségek szintjét egy kétértékű változó mérte. Azokról feltételeztük, hogy jó, az átlagosnál jobb olvasási-szövegértési készségekkel rendelkeznek, akik az olvasási szokásokkal kapcsolatos kérdésekre minden megkérdezett sajtótermékről azt válaszolták, hogy rendszeresen olvassák, tehát, azok, akik rendszeresen olvasnak napilapot is, heti- és havilapot is, folyóiratot is és könyvet is. Azért, hogy a regionális különbségeke is kontrollálni tudjuk szerepelt még a modellben a budapesti/nem budapesti kétértékű változó. Két további változó pedig azt mutatta, hogy volt-e valaha munkanélküli a kérdezett, illetve, hogy (a kérdezőbiztos megítélése szerint) roma származású-e. A kereseteket magyarázó modellben az eddigi magyarázó változókon túl egy további kétértékű változó pedig azt mutatta, hogy magyar vagy külföldi cég-e a munkáltató.

A foglalkoztatás valószínűségének magyarázatára probit becslést végeztünk. Az eredményeket az 4. táblázat foglalja össze. Az iskolai végzettségi csoportok foglalkoztatási valószínűségének különbsége az ismert különbségeket mutatja. Legmagasabb a felsőfokú végzettségűek, legalacsonyabb a legfeljebb 8 osztályt végzettek foglalkoztatási valószínűsége. A hatás mértéke viszont jóval kisebbnek mutatkozik így, hogy a képzési részvétel és a „skill”-ek kompetenciák különbségének hatását kiszűrtük. A marginális hatások azt mutatják, hogy a többi változó rögzítése mellett az általános iskolai végzettség csak 6%-kal csökkenti a foglalkoztatottság valószínűségét a szakmunkás végzettséghez képest, az érettségi 6%-kal a felsőfokú és az érettségi utáni felsőfokú végzettség pedig 8%-kal. (Az érettségit követő szakképzés hatása ugyan szignifikáns volt, de mindössze 0,5%-os előnyt jelent foglalkoztatásban, ami nem látszik alátámasztani azt a vélekedést, hogy ezt a fajta felsőoktatási képzést érdemes nagyon bővíteni.) A képzés-történet hatásáról a következőket látjuk. Az, hogy a kérdezett első munkaerőpiacra lépését követően szerzett-e magasabb végzettséget, illetve hogy az elmúlt 15 évben részt vett-e iskolarendszerű képzésben nem volt szignifikáns hatással arra, hogy a kérdezett foglalkoztatotti státusban van-e. Úgy tűnik, az, hogy egy végzettséget csak a munkaerőpiacra lépést követően, később szerez meg valaki nem rontja a foglalkoztatási esélyeit azokkal szemben, akik megszakítás nélkül

folytatták iskolai pályafutásukat. Nem mutatkozott hatása az iskolarendszerű képzési részvételnek sem. Az iskolarendszeren kívüli képzési részvétel viszont 7%-kal növeli a foglalkoztatottság valószínűségét. A „skill”-eket, kompetenciákat mérő változók közül egyedül a nyelvismeret nem hat szignifikánsan a foglalkoztatás valószínűségére.³ Ha a kérdezettnek van jogosítványa, az 19%-kal növeli annak valószínűségét, hogy az illető foglalkoztatott. A megfelelő számítógépes ismeretek, készségek 8%-kal, és a – feltételezhetően – az átlagosnál jobb olvasás-szövegértési készség is 8%-kal növeli a foglalkoztatottság valószínűségét. Jelentős hatása van a foglalkoztatás valószínűségére emellett annak is, hogy a kérdezett volt-e már valaha munkanélküli: az ugyanis, ha a kérdezett legalább egyszer már volt munkanélküli 17%-kal csökkenti a foglalkoztatottság valószínűségét. A budapestiek foglalkoztatási valószínűsége csak 2%-kal jobb, ha az egyéb tényezők hatását is figyelembe vesszük. A roma származás csökkenti a foglalkoztatás valószínűségét. Az etnikai hovatartozás szerint még akkor is mutatkoznak különbségek, ha az összes egyéb tényező, többek közt a korábbi munkanélküliség hatását kiszűrjük. Az eredmények azt mutatták, hogy az iskolarendszeren kívüli képzési részvétel és a korszerű „skill”-ek, kompetenciák megléte jelentős hatással van a foglalkoztatás valószínűségére. Mivel ezeknek a hatásoknak a kiszűrése után csak jóval kisebb különbségek mutatkoztak az iskolai végzettségi csoportok között a foglalkoztatás valószínűségében, mint enélkül, ezért feltételezhetjük, hogy az alacsony iskolázottságúak részben valóban azért szorultak ki a foglalkoztatásból, mert hiányoznak azok a készségeik, képességeik, tudásuk, melyeket a munkaerőpiac megkövetel. Ilyen körülmények között különösen aggasztónak tűnik, hogy körükben ilyen rendkívül alacsony a tanulási, képzési részvétel felnőttkorban.

A képzés-történet és a „skill”-ek, kompetenciák kereseti hozamának vizsgálatára a standard Mincer-típusú regressziókat becsültünk. Kétféle becslést végeztünk, az első modellben az alapkereset, a másodikban a kiegészítő juttatásokkal bővített teljes kereset logaritmus volt a függő változó. Mivel a függő változók logaritmáltak, a becsült együtthatók a relatív különbségeket közelítik. (4. táblázat) Az egyének képzés-történetét leíró változók közül egyetlen változó hatása mutatkozott szignifikánsnak az, hogy részt vett-e a kérdezett iskolarendszerű képzésben az elmúlt 15 évben. Az, ha valaki végzettségét az elmúlt 15 évben szerezte 9%-os bérelőnyt jelent az alapkeresetekben. Ez megerősíti azokat a korábbi empirikus eredményeket, melyek a

³ A nyelvismeret hatásának mérésére a becsléseket egyéb specifikációkkal is elvégeztük, az eredmények nem mutattak szignifikáns hatást, sem ha a társalgási szintű nyelvismeret, sem ha az alapfokú szintű nyelvismeret szerepelt a modellben.

fiatal képzett munkaerő iskolázottságának felértékelődéséről számoltak be, ami annyit jelent, hogy a munkaerőpiac többre értékeli az elmúlt 15 évben szerzett végzettséget, mint egy ugyanolyan szintű, korábban befejezett iskolát.

A készségek, kompetenciák közül az olvasási-szövegértési ismeretek hatása nem mutatkozott szignifikánsnak. Az olvasási-szövegértési készségek – mint az előzőekben láttuk – a foglalkoztatottság valószínűségére hatnak, vagyis a felvételnél. Ha valakinek van jogosítványa az 12%-os kereseti hozammal jár, 10% körüli a hatása a teljes keresetekre, ha valaki tárgyalási szinten beszél legalább egy idegen nyelvet.

4. táblázat. A képzési részvétel és az egyéb „skill”-ek meglétének hatása a foglalkoztatás valószínűségére és a keresetekre

Változók	Foglalkoztatás ^{a)}		Alapkereset ^{b)}		Teljes kereset ^{c)}	
	Marginális hatás (dy/dx)	z	Együttható	t	Együttható	t
Férfi (ref.: nő)	0,141	5,88*	0,151	4,63*	0,154	4,39*
Kor	0,110	16,11*	0,030	3,36*	0,057	4,81*
Kor-négyzet	-0,001	-17,91*	-0,000	-3,12*	-0,001	-4,48*
Legmagasabb végzettség (ref.: szakmunkás)						
Legfeljebb 8 osztály	-0,061	1,81***	-0,106	-2,99*	-0,107	-2,04**
Érettségizett	0,060	1,91**	0,139	2,02**	0,180	2,50*
Érettségi utáni felsőfokú szakképzés	0,005	0,11	0,129	2,75*	0,149	2,16**
Felsőfok	0,075	1,78***	0,327	5,75*	0,433	7,58*
Képzés-történet						
A munkaerőpiacra lépést követően magasabb végzettséget szerzett (ref.: nem szerzett magasabb képzettséget)	0,016	0,51	-0,004	-0,11	0,039	1,03
Részt vett az elmúlt 15 évben iskolarendszerű képzésben (ref.: nem vett részt ilyen képzésben)	-0,018	-0,52	0,092	2,14**	-0,021	-0,45
Részt vett az elmúlt 15 évben nem iskolarendszerű képzésben (ref.: nem vett részt ilyen képzésben)	0,068	2,38*	0,056	1,76	0,049	1,38

Változók	Foglalkoztatás ^{a)}		Alapkereset ^{b)}		Teljes kereset ^{c)}	
	Marginális hatás (dy/dx)	z	Együttható	t	Együttható	t
Egyéb „skill”-ek						
Használ otthon számítógépet (ref.: nem használ)	0,080	2,75*	0,104	2,87*	0,059	1,49
Rendszeresen olvas napilapot, heti, havilapot és könyvet (ref.: nem olvas rendszeresen)	0,081	2,61*	0,064	1,66	0,017	0,42
Legalább egy nyelven tárgyalási szinten beszél (ref.: nem beszél egy nyelvet sem tárgyalási szinten)	-0,039	-0,64	-0,017	-1,45	0,097	2,14**
Van jogosítványa (ref.: nincs jogosítványa)	0,192	7,62*	0,068	2,34**	0,122	3,07*
Budapesti (ref.: nem budapesti)	0,024	0,72	0,228	6,40*	0,165	3,79*
Roma (ref.: nem roma)	-0,032	-7,07*	-0,002	-0,04	0,041	0,46
Volt már munkanélküli (ref.: soha nem volt munkanélküli)	-0,177	-7,38*	-0,098	-3,72*	-0,219	-6,16*
Magyar cég (ref.: külföldi cég)	-	-	-0,119	-2,45**	-0,089	-1,62
Konstans	-	-	10,523	55,00*	12,186	47,14**
N	2615		1294		1257	
Pseudo R ²	0,2811		0,2114		0,2413	
Wald $\chi^2(17)$	764,54		-		-	
Prob > χ^2	0,0000		-		-	

Megjegyzés: a) A foglalkoztatás valószínűségét leíró modell: probit becslés robusztus standard hibákkal. Fügő változó: foglalkoztatott/nem foglalkoztatott.

b) Az alapkeresetet leíró modell: OLS robusztus standard hibákkal. Fügő változó: az alapkereset logaritmus.

c) A teljes keresetet leíró modell: OLS robusztus standard hibákkal. Fügő változó: a teljes kereset logaritmus.

*1%-os, ** 5%-os, illetve *** 10%-os szinten szignifikáns együttható.

5. Összefoglalás

Tanulmányunkban áttekintettük a 16 évesnél idősebb népesség, iskolarendszerű és nem iskolarendszerű képzési részvételét, nyelvismeretét, számítógép használati készségeit, és megvizsgáltuk, hogy van-e az egyének képzéstörténetének, a korszerű készségek meglétének hatása a foglalkoztatottságra, illetve a keresetekre. A képzési részvételi adatok azt mutatták, hogy a munkaerőpiacra lépés után a népesség elég stabil részaránya, nagyjából 20%-a szerez magasabb végzettséget. Az elmúlt 15 évben a népesség 72%-a semmiféle képzési programban nem vett részt. Az alacsony végzettségűek képzési részvétele elenyésző volt. A felnőtt népesség számítógépes és nyelvismeret szintjének vizsgálata azt mutatta, hogy ezeket a készségeket tekintve a szakmunkás végzettségűek nem különböznek a 8 osztályt végzettektől. Jelentős javulás figyelhető meg viszont nyelvismeretben, számítógép-használatban az idősebb korosztályoktól a fiatalabb korcsoportok felé haladva.

Végül olyan modelleket állítottunk fel, melyek az egyének képzéstörténetének, olvasási-szövegértési készségeinek, nyelv- és számítógépes ismereteinek elkülöníthető hatását mérték a foglalkoztatottság valószínűségére és a keresetek színvonalára. Azt találtuk, hogy a nem iskolarendszerű képzésben folytatott tanulmányok, valamint a legtöbb, korszerű készség: az átlagosnál jobb olvasási-szövegértési készségek, a számítógép használat és a jogosítvánnyal való rendelkezés növeli a foglalkoztatottság valószínűségét. Az eredmények azt is mutatták, hogy ezeknek a hatásoknak a kiszűrése után jóval kisebb különbségek mutatkoznak a különböző iskolai végzettségi csoportok között a foglalkoztatási valószínűségében, mint anélkül. Ez arra utal, hogy az alacsony iskolázottság alacsony foglalkoztatási arányának – részben – a korszerű munkaerőpiacon megkövetelt készségek, képességek hiánya az oka. A képzéstörténet és a készségek keresetekre gyakorolt hatásának vizsgálata azt mutatta, hogy 9% körüli kereseti hozammal jár az alapkeresetekben, ha valaki az elmúlt 15 évben szerezte meg a végzettségét, vagyis a munkaerőpiac magasabbra értékeli az elmúlt másfél évtizedben szerzett iskolai tudást a korábban megszerzettel szemben. A nyelv-, és számítógépes ismeretek, valamint a jogosítvány ugyancsak kereseti hozamot eredményez.

IRODALOM

EUROSTAT 2005: Statistics in focus. Population and Social Conditions. 2005/8, Life Long Learning in Europe. European Communities.

- Kertesi G. – Varga J. 2005: Iskolázottság és foglalkoztatottság Magyarországon. Közgazdasági Szemle, 2005. július–augusztus, 633–662. p.
- Köllő J. 2005: Why employment did not follow a u-curve during the transition – the role of skills mismatch. Prepared for the EBRD–Japan Project on Labor Markets in Transition. Budapest, 2005.
- KSH 2004: Az élethosszig tartó tanulás. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.
- OECD 2000: Literacy in the Information Age. Párizs: OECD.
- Szivós P. – Tóth I. Gy., szerk. 2005: Feketén, fehérén. TÁRKI Monitor Jelentések 2005. Budapest: TÁRKI.